

УДК 340.111.5+342.74

## **ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ СТВОРЕННІ ФОРМ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

**Завальна Ж. В.,**

доктор юридичних наук, професор,  
професор кафедри юридичних дисциплін  
Сумської філії Харківського національного  
університету внутрішніх справ

**Анотація:** У статті досліджуються питання особливостей прийняття рішень при здійсненні творчої діяльності в ході створення форм договірної регуляції. Зокрема, звертається увага на психологічний аспект прийняття рішень при формуванні та обговоренні положень договірних форм, а також надаються методичні рекомендації щодо уникнення психологічних помилок при прийнятті рішень та зменшення впливу негативних психологічних аспектів на результати договірної регуляції.

**Ключові слова:** форма договірної регуляції, прийняття рішення, творча діяльність, психологічний аспект, договірний процес, психологічна помилка.

**Аннотация:** В данной статье рассматривается вопрос особенностей принятия решения в творческой деятельности, которая осуществляется в ходе создания форм договорного регулирования отношений. В частности, речь идет о психологическом аспекте принятия решения при формировании и обсуждении положений договорных форм, а также даются методические рекомендации для избегания психологических ошибок при принятии решений и уменьшения влияния негативных психологических аспектов на результаты договорного процесса.

**Ключевые слова:** форма договорного регулирования, принятие решения, творческая деятельность, психологический аспект, договорный процесс, психологическая ошибка.

**Annotation:** Issues of decision making peculiarities during creative activity in the course of creation of agreement-based regulation forms are studied in this article. Specifically, attention is paid to psychological aspect of decision making during formation and discussion of agreement-based forms provisions, and also methodological recommendations are given as for evasion of psychological mistakes during decision making and reduction of influence of negative psychological aspects on agreement-based process results.

**Key words:** agreement-based regulation form, decision making, creative activity, psychological aspect, agreement-based process, psychological mistake.

Правильне відображення потреб життя, ефективність та повнота правового, в тому числі договірної регуляції, за великим рахунком, може передувати виникненню проблем у формуванні учасниками відносин своїх інтересів, точного їх вираження у волевиявленні, втілення волевиявлення у положеннях форм договірної регуляції і досягненні ними бажаного результату.

Об'єктивна реальність показує, що оскільки договірне регулювання та створення положень договірних форм є одним із видів людської діяльності, не можна ігнорувати її психологічну основу. На етапі створення проектів форм договірної регуляції в повній мірі проявляються суб'єктивні фактори, пов'язані із особистісними особливостями, а також із психологічними явищами, що супроводжують цей процес.

**Мета** статті полягає у підвищенні ефективності договірної регуляції шляхом відпрацювання методів та способів прийняття рішень учасниками договірної регуляції при складанні форм договірної регуляції. **Завданням** – дослідження наукових поглядів щодо творчої діяльності із формування та створення правил поведінки в тому числі правових та законодавчих норм та інтерпретації результатів аналізу на договірний процес.

Серед радянських та інших зарубіжних науковців-теоретиків, які займалися питаннями юридичної психології та питаннями, що стосуються методології правотворчої діяльності виділяються роботи В.М. Баранова, І.М. Міцкевича, В.Л. Васильєва, С.Г. Вербіна, Н.Н. Вопленко, Г.Х. Єфремової,

В.П. Казімірчука, І.А. Кибака, Д.А. Керімова, В.В. Лапаєвої, С.В. Полєніної, А.В. Матусєвича, А.С. Піголкіна, А.Р. Рагінова, А.А. Соколової, Н.Н. Тарасова та інші. Все ж не дивлячись на наявність доволі широкого кола наукових розробок, що стосуються законотворчої діяльності, питання психології та методології створення форм договірної регуляції залишаються не розкритими.

Договірне регулювання відносин є одним із видів соціального, і в тому числі правового регулювання. Законодавче регулювання, зважаючи на його узагальненість та вираження волі авторитету, яка в тій чи іншій мірі *може* враховувати інтереси інших учасників відносин, не завжди досягає тієї «глибини» урегульованості як того вимагають ті чи інші види відносин, тим самим ставлячи під сумнів ефективність цього виду регулювання. І навпаки, в договірному регулюванні максимально враховуються інтереси учасників договірних відносин із вираженням їх у середньозваженому спільному результаті-волевиявленні.

Сама по собі форма договірної регуляції є способом встановлення програми поведінки сторін, що заснована на їх внутрішньому переконанні, направленому на отримання результату визначеного сторонами. Головним при цьому є те, що вироблення, відпрацювання програми поведінки (правил поведінки) не поодинокими діями окремих учасників, а цілим, можна навіть говорити цілісним процесом, в якому беруть участь та зацікавлені в його результатах всі учасники-сторони відносин. При цьому, формування відпрацювання, утворення, обговорення тих чи інших положень, які ввійдуть в

остаточний варіант договірної форми як проміжних, так і вже кінцевих результатів, знаходяться під впливом не тільки об'єктивних, але й суб'єктивних факторів впливу.

Серед суб'єктивних факторів особливо виділяється психологічна сторона договірної процесу, коли учасники-сторони відносин знаходяться у стані змагання, суперництва ставлять перед собою ціль і намагаються виробити спільну програму поведінки щодо її досягнення. Процес ускладнюється, по-перше, тим, що знайти консенсус мають конкретні особи (виконавці, представники, уповноважені особи), кожна із яких має свої риси характеру, темперамент, рівень професійності, зацікавленості, аж до настрою в певний момент часу. Такі особливості окремої особи можуть впливати, які на хід всього договірної процесу, так і на якість окремих рішень, що приймаються на його окремих стадіях. Причому такі впливи можуть мати як позитивний, так і негативний аспект.

По-друге, їх інтереси мають якщо не протилежний характер в цілому, то можуть різнитись у певній частині і потрібно знайти такий варіант, який би влаштував усіх учасників відносин. У ході договірної процесу – створення форми договірної регулювання, проявляється одна з функцій форм договірної регулювання – урівноваження інтересів.

На відміну від правових актів форми договірної регулювання в своїх положеннях, як правило, відображає пріоритетність (в більшій чи меншій мірі) інтересів одного із учасників сторін договірної регулювання. Такі відхилення від рівноваги інтересів, можуть бути викликані різними соціальними, політичними, психологічними та іншими факторами.

Прояви відхилення від рівноваги в узгодженні інтересів можливі з об'єктивної і суб'єктивної причин. Вбачається, що під об'єктивними причинами можна розуміти зовнішні впливи життєвих обставин, в яких знаходиться учасник відносин, що вирішив урегулювати свої відносини в договірній формі. Серед об'єктивних причин можна назвати – необхідність вступу у запропоновані відносини; актуальність назрілої проблеми; стан ринку; наявні ризики тощо. Відхиленні від рівноваги із суб'єктивних причин, може мати своїм джерелом фінансову, організаційну, управлінську чи іншу залежність учасника, вразливість учасника із інших причин.

Основою всього договірної процесу є прийняття рішень. Прийняття рішень – психологічний процес, направлений вибір найкращого варіанту [1, с. 83]. Прийняття рішення в договірній правотворчості – сукупність психологічних процесів щодо визначення можливих варіантів рішень, оцінка їх корисності та ефективності, вибір одного із можливих та правильних рішень та обґрунтування обраного варіанту для іншої сторони-учасниці процесу. Як правило відстоювання свого варіанта рішення здійснюється в жорсткій конкурентній боротьбі. Прийняття кінцевого рішення можливе тільки за умови досягнення прийнятної рівноваги для інтересів сторін. Основною особливістю прийняття рішень у договірному регулюванні є узгодження варіанта рішення із контрагентом.

Урахування особливостей створення форм договірної регулювання, які полягають, по-перше, у врахуванні та узгодженні волі всіх учасників відносин, а по-друге, у можливості відхилення від рівноваги інтересів сторін, необхідне при характеристиці психологічних основ прийняття рішення в процесі договірної творчості. Так, перед прийняттям рішення кожна із сторін (представників) має: отримати, зібрати максимум інформації щодо конкретного проекту форми договірної регулювання; вивчити всі надані матеріали, обговорити із стороною та контрагентом; бути логічною та послідовною у відстоюванні своїх інтересів; не допускати емоційних пристрастних суджень; розглядати проблему об'єктивно та в повному обсязі; оцінити всі запропоновані варіанти рішень; вислухати думки контрагентів та третіх осіб; оцінити допустимі ризики при прийнятті того чи іншого рішення із якого можна отримати максимальну користь для сторін (контрагентів); дотримуватись юридичної техніки при підготовці остаточного варіанту рішення; не допускати помилок, у тому числі психологічних [2, с. 180].

Серед переліку необхідно звернути увагу на останнє положення серед наведених. Кожна із сторін (представників) при прийнятті рішення в договірному регулюванні може здійснити одну або декілька із нижченазваних помилок: відкладення підготовки проекту на «останній день», результатом якого є необдуманість, невваженість, не обґрунтованість змісту положень, правил поведінки; егоцентризм, націленість на особисту вигоду без урахування наслідків для публічних інтересів (при застосуванні договірної форми у публічній сфері) чи інтересів особи, яку представляють (у застосуванні договірної форми в приватній сфері); недостатній аналіз прогнозу чи його відсутність щодо застосування договірної регулювання; прийняття рішення інтуїтивно, по натхненню; прийняття рішень виходячи із особистого ставлення, настрою, симпатій (антипатій) до учасників відносин; неправильне визначення проблеми, фрагментація проблеми, що потребує регулювання; впевненість у своїй непогрішності, самовпевненість суб'єкта творчості, та інші.

Зазначені помилки у створенні положень форм договірної регулювання мають різні причини та походження, але більшість із них лежить у площині психології самого учасника творчого процесу, безпосереднього творця правил поведінки. Зрозуміло, що творець є людиною – біологічною істотою із своїми психологічними установками, фоном, які не є постійними ні в продовж життя, ні навіть впродовж дня. Наявність творців із своїми особливостями психіки та ставлення до договірної процесу може бути декілька. Такий стан речей усунути не можливо, але необхідно враховувати, наприклад, роботодавцям при підборі кадрів та покладення на них функцій щодо участі в договірному процесі.

Психологічна помилка, здійснена при розробці форм договірної регулювання, є результатом неправильної творчої діяльності. Такі помилки, як правило, мають завуальований характер. При зовнішній правомірності та правильності, вона є

результатом добросовісної помилки. При навмисних, неправильних правотворчих діях, якщо такі дії здійснює посадова особа, необхідно ставити питання про посадове правопорушення.

Помилка означає формальний підхід до створення положення договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання.

Психологічні помилки характеризуються суб'єктивно-індивідуальними ознаками. Здійснюючи їх, сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання. Такі помилки характеризуються суб'єктивно-індивідуальними ознаками. Здійснюючи їх, сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання. Такі помилки характеризуються суб'єктивно-індивідуальними ознаками. Здійснюючи їх, сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання.

Для нормативного рівня договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання. Такі помилки характеризуються суб'єктивно-індивідуальними ознаками. Здійснюючи їх, сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання.

можливість відступлення від поставлених цілей, результату.

Таким чином, виходячи із вищевказаного, можна зробити такі висновки. При створенні форм договірної регулювання приймаються рішення, які залежать не тільки від зовнішніх факторів, але й від внутрішнього психологічного стану творців учасників регулювання. Врахування психологічної сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання. Такі помилки характеризуються суб'єктивно-індивідуальними ознаками. Здійснюючи їх, сторони договірної форми, недосягнення запрограмованого регулятивного ефекту при збереженні гарантій досягнення загальних цілей психолого-правового регулювання.

Наведені висновки не є остаточними, оскільки вивчення питань суб'єктивних факторів та їх ролі у договірному процесі тільки розпочато і потребує подальшої розробки.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Кибак И.А. Психология законотворческой деятельности : монография. – Минск : Акад. МВД, 2012. – 442 с.
2. Пиголкин А.С. вопросы методики подготовки законопроектов / А.С. Пиголкин, Т.И. Рахманина // Проблемы законотворчества Российской Федерации. – М., 1993. – № 53. – С. 81-89.

УДК 347.75-022.321(477)

## СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

**Чуйкова В. Ю.,**

кандидат юридичних наук,  
доцент кафедри цивільного права  
Національного юридичного університету  
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

**Анотація:** У статті досліджуються етапи становлення інституту довічного утримання в цивільному законодавстві України. Дається порівняльний аналіз різноманітних підходів до такого договору як з боку вчених-юристів, так і судових органів.

**Ключові слова:** довічне утримання, відчужувач, набувач, обов'язок надання утримання, догляд, передача майна, дарування, купівля-продаж.

**Аннотация:** В статье исследуются этапы становления института пожизненного содержания в гражданском законодательстве Украины. Дается сравнительный анализ различных подходов к данному договору как со стороны учёных-юристов, так и судебных органов.

**Ключевые слова:** пожизненное содержание, отчуждатель, приобретатель, обязанность предоставления содержания, передача имущества, дарение, купля-продажа.

**Annotation:** The stages of the formation of the institute of permanent alimony in the civil legislation of Ukraine are considered in the article. A comparative analysis of different approaches to this agreement, from the point of view of scientists, lawyers and the judiciary is given.

**Key words:** permanent alimony, alienator, acquirer, obligation to provide alimony, conveyance of assets, purchase and sale, gift.

У межах цивільного права однією з форм здійснення права на достатній життєвий рівень є договір довічного утримання (догляду).

Цивільний кодекс УРСР 1922 року не містив інституту довічного утримання. Проте нотаріальна Інструкція УРСР від 17 листопада 1928 року у статті

120 дозволяла у договір дарування вміщувати пункт про обов'язок особи, яка одержала дар, утримувати дарувальника або третіх осіб до смерті та забезпечувати це зобов'язання, капіталізуючи накладення арешту на майно. Це була перша згадка про інститут довічного утримання у нашому законодавстві. Але 1 серпня 1940 року директивним Листом НКЮ УРСР названа стаття була змінена. Цим